

OKUDUĞUNU ANLAMA SÜRECİNDE ÇIKARIM YAPMA BECERİSİNİN İŞLEVİ

Prof. Dr. Murat ÖZBAY

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Arş. Gör. Banu ÖZDEMİR

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Özet

Bu çalışmanın amacı birçok bilişsel süreci içeren okuduğunu anlamada çıkarım yapma becerisinin önemini ortaya koymaktır. Okuduğunu anlama, bir çocuğun öğrenme becerisinin ve akademik başarısının önemli unsurlarından birisidir. Okuduğunu anlama sadece metindeki bilgiyle sınırlandırılmaz. Metinde açıkça ifade edilmeyen bilgilerin de zihinde yapılandırılması, öğrenilmesi ve kalıcı hale getirilmesi anlama için gereklidir. Çıkarımda bulunma anlamı yapılandırmak için kullanılan bilişsel bir süreçtir. Bireyin yeni öğrendikleriyle eski öğrendiklerini bütünleştirip farklı anlamlar kurmasını sağlayan bu sürecin anlamlandırmada önemli bir rolü vardır. Çıkarım yapma becerisinde en önemli unsurlardan biri kişinin ön bilgileridir. Metinden öğrenilen bilgilerle kişinin ön bilgileri arasındaki bağlantısı iyi kurulursa metni anlama ve bilgiyi hatırlama düzeyi de artar. Dolayısıyla çıkarım yapma becerisi anlama sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. En basit düzeyden en derin düzeye kadar eğitim-öğretim faaliyetlerinde bu becerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalar yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, Okuduğunu Anlama, Çıkarım Yapma.

FUNCTION OF THE INFERENCE SKILLS DURING THE PROCESS OF READING COMPREHENSION

Abstract

The goal of this study is to reveal the importance of the inference skills during the process of reading comprehension which requires multiple skills. Comprehension of the reading text is one of the most important components of a child's learning skills. It forms a fundamental base for academic success. Comprehension cannot be limited to the information in the text. It is necessary to configure, learn and make permanent what has not been clearly stated in the text in order for a qualified learning. Inference is a cognitive process used to structure the meaning. This process during which the individual unites what s/he has newly learnt and what s/he has previously learnt in order to come up with new meanings has an important role in sense-making. The preliminary information possessed by the individual is one of the most important components of inferring skill. If the connection between what has been learnt from the text and the preliminary information is strongly established, the individual can understand the text and remember the information from the text much better. Therefore, inference is an indispensable part of the understanding process. Different practices should be applied to improve this skill from the simplest to the deepest levels of educational activities.

Key Words: Reading, Reading Comprehension, Inference Making.

Giriş

Bireyin öğrenebilmesini etkileyen önemli becerilerden biri de okumadır. Okuma becerisi, okul başarısında ve günlük yaşam içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Okuma, bilgi kaynağı olmanın yanı sıra insanın kişiliğine şekil veren, hayal dünyasını geliştiren, farklı deneyimleri öğrenmesine katkı sağlayan bir beceridir. Temel amacı bireyi hayata hazırlamak olan eğitim sistemimizde okuma becerisine ayrılan pay oldukça fazladır. Sadece Türkçe derslerinde değil diğer dersler için de bilgi edinmenin başında okuma gelmektedir çünkü okul dönemi kullanılan öğrenme materyallerinin çoğu okuduğunu anlamayı gerektirir. Öğrencilerin okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları özellikle ilköğretim düzeyinde şekillenmektedir. 2005 Türkçe öğretim programına göre ilköğretim düzeyinde öğrencilerin düşünen, anlayan, eleştiren, tartışan, ön bilgileriyle okudukları arasında ilişkiler kuran ve yeni anlamlara ulaşan okuyucular olmaları amaçlanmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin zihinsel ve üst düzey becerileri geliştirilmelidir (MEB, 2006). Herhangi bir metni okuma sonucunda, zihinde onunla ilgili bir anlamın gerçekleşmesi beklenir. Sadece anlama da yeterli değildir. Bireyde anlamın da kalıcı olması gerekir. Bu da bireyin okuduklarını kendine göre yorumlayıp bilgiyi yeniden yapılandırabilmesine bağlıdır. Modern çağda okuma düzeyinin, ülkelerin kalkınma ve gelişmişlik seviyeleriyle ilişkilendirilmesi, okuma eyleminin ne derece önemli olduğu gerçeğini göz önüne sermektedir.

Okuma

Okuma, düşünceyi besleyen ve geliştiren önemli etkinliklerden birisidir. *“Okuma, bir yazıyı, sözcükleri, cümleleri, noktalama işaretleri ve öteki öğeleriyle görme, algılama ve kavrama sürecidir”* (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 2004: 41). Başka bir tanımla okuma; *“Gözün satırlar üzerinde sıçraması sonucu kelime şekillerini görerek, bunların anlamlarını kavrama ve seslendirmedir”* (Öz, 2001:193).

Grabe ve Stoller (2002: 4) okumanın bir metinden bilgi almak ve bu bilgiyi biçimlendirerek yorumlamak olarak düşünülebileceğini belirtmektedir.

Staufer *“Okuma Nedir?”* sorusunu

- Okuma, karmaşık bir süreçtir.
- Okuma, basılı bir metinden anlam çıkarmadır.
- Okuma, basılı kelimeyi anlama ve seslendirme kabiliyetidir.
- Okuma, işaret, harf veya sembollerin ne anlama geldiğini yorumlamaktır; biçiminde cevaplamaktadır.

Okuma, yazarın basılı sözcüklerle anlatmak istediği, vurguladığı düşünceleri almaktır (Aktaran Karatay, 2007: 11). Temizkan (2007: 30)'a göre okuma, *“metinlerin iletilerini kavrama eylemi”*dir. İletilerin tam olarak anlaşılması da okurun bazı davranışlarda bulunmasına bağlıdır. Bu davranışlar şöyle özetlenebilir:

1. Metnin yapısını çözümleme,
2. Metnin içeriğini anlama ve yorumlama,

3. Metni eleştirme.

Okuma tanımlarının ortak özelliklerine baktığımızda, anlamının ön plana çıktığı görülmektedir. Okuma eylemi hangi materyalle gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin okunan metin bir roman, hikâye, ders kitabı, gazete yazısı olsa da, okumanın sonunda ulaşılmak istenen hedef, okunan materyalden anlam çıkarmaktır. Yani okumanın asıl amacı, “okuduğunu tam ve doğru anlayabilmektir”. Akyol’a (2001: 14) göre *okuma; yazılı ve yazısız kaynaklar, okuyucu ve çevresel unsurların etkileşimi sonucu oluşan anlam kurma süreci’* dir.

Kısaca okuma, yalnızca kelimelerin birbirine bağlandığı basit bir birleştirme işlemi değildir. Çünkü okuma sırasında yalnızca sembolleri görmek yetmez, bunları anlamak, yorumlamak, karşılaştırmak, akıl yürütmek ve yargıya varmak da gerekmektedir.

Okuduğunu Anlama

Okuduğunu anlama, bir çocuğun öğrenme becerisinin ve akademik başarısının en önemli unsurlarından birisidir. Bu nedenle okuduğunu anlamayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Okuyucu sadece metindeki sözcükleri okumaz, okuduğundan anlam çıkarır. Bu noktada okuduğunu anlamının iki boyutundan söz etmek mümkündür. Gough ve Tunmer (1986) okuduğunu anlamayı iki becerinin ürünü olarak tanımlar. Bunlar sözcük tanıma becerisi ve sözel kavrama becerisidir. Dolayısıyla sadece doğru okumak okuma becerisi için yeterli değildir.

Bloom (1995)’a göre okuduğunu anlama, genel nitelikteki bilişsel giriş davranışlarından olup, okul öğrenmelerinden daha sonraki yıllarda gerçekleşen öğrenmelerin de çoğunu etkilemektedir. Ayrıca Bloom, okumayı “*bir yazıyı, yapıtı anlamak, yorumlayabilmektir*” biçiminde ifade eder ve “*yorum*”u da şu şekilde tanımlar:

- a) Yazarın sözlerini, öne sürdüğü görüşlerini anlayarak ana düşünceyi kavramak,
- b) Yazarın doğrudan anlatmadığı düşünceleri de kavrayıp, düşüncesinin kapsamını belirlemek,
- c) Okuduğunu doğruluk, geçerlik, değer yönlerinden ölçebilmek,
- d) Anladığını, duyduğunu davranışlarında, yaptıklarında uygulayabilmek.

Okurun kattığı bu yeni anlamlarda, onun ön bilgisi, kültürü, kavramları, düşünme yapısı, eğitimi oldukça önemlidir. Okuduklarından anlam çıkarma, kendi için ya da amacına yönelik değerli ve değerli olmayan bilgiyi ayırt etme, okurun ne kadar anlamlı bir okuma süreci geçirdiğiyle ilgili bir durumdur (Çöğmen, 2008: 19).

Okuryazar olmak, okumayı ve yazmayı bilmek olarak tanımlanmaktadır. Oysa okuduklarını anlamlandırma ve değerlendirme sürecinden tam olarak geçiremeyen okur, tam bir okuma etkinliği gerçekleştirilmiş olmaz. Metin bir cümleler bütünü

değildir. Metinde şekilden çok bir anlam bütünlüğü vardır (Halliday ve Hasan, 1976'dan aktaran Özbay, 2009a).

Akıcı bir okuma becerisine sahip olduğu varsayılan okuyucunun okuduğu metni anlayabilmesi, sözcükleri çok hızlı bir biçimde kodlayarak anlamlandırmasını, metinde sunulmuş olan ana düşünceleri belirlemek için güçlü bir beceriye sahip olmasını ve sınırlı bir zaman dilimindeki okuma sürecini etkili bir biçimde yönlendirebilmesini gerektirir.

Doğru ve hızlı okuyabilen, okuduğunu doğru anlayabilen, sözcük dağarcığı geniş, dilini iyi kullanabilen öğrencilerin öğrenmeleri daha kolay ve başarıları da daha yüksek olmaktadır (Çelenk ve Çalışkan, 2004'ten aktaran Karasakaloğlu, 2006: 143). Okumanın önemini gereği gibi anlayabilmek için, ilişkili olduğu farklı alan ve kavramlarla ele almak yerinde olacaktır. Okuma öğretimi, öğrencinin herhangi bir metni nasıl okuyacağı, nelere dikkat edeceği, hangi noktalardan ne çıkarımlarda bulunabileceği ve metin türü farklılıklarında nasıl davranması gerektiği gibi bir dizi amacı da taşımaktadır. Snow, Burns ve Griffin'e (1998: 62)'e göre, donanımlı okuma becerisine sahip okuyucular gelişmiş bir kavrama gücüne sahiptir. İyi okuyucular genel geçer bilgileri kullanarak metni kavrar, tekrar stratejilerini kullanır ve kendi kelimeleri ile metinden doğru ve geçerli çıkarımlar elde ederler.

Buna göre çıkarım yapma öğrencinin okuduğunu anlamayı gerçekleştirmesi için bir basamaktır. Ters düşünülüğünde ise okuduğunu anlama becerisi çıkarım yapmak için bir ön şarttır. Bu bakımdan okuduğunu anlamının temeli sayılabilecek olan çıkarım yapma becerisinin geliştirilmesi önemlidir.

Çıkarım Yapma Becerisi ve Metinden Çıkarım Yapma

Okuma kişisel bir eylemdir. Okunan bir metindeki bir kavramın veya anlamın karşılığı her insan için değişebilir. Her insanın farklı bir zihin yapısı vardır. Okuduğumuzun, gördüğümüzün zihnimize uyandırdıkları aynı değildir. Bunun nedeni ise; ön bilgilerdir. Akyol'a (2005) göre okuma bir boyutuyla *ön bilgilerin harekete geçirilmesi; okuyucunun, ön bilgilerini kullanarak karşılaştığı kaynaklardan (görsel, yazılı) öğrendiklerini/izlediklerini sentez ederek yeni bir düşünceye varmasıdır*" (Akyol, 2005: 2). Bilgi tek olabilir ancak anlam tek değildir. Herkesin zihninde bilgi farklı anlamlara gelebilir.

Amaç saptama, tahminde bulunma, ana fikri belirleme, özetleme, izleme, çıkarımda bulunma, geriye dönüş yapma basamakları okuma stratejileri altında değerlendirilir. Bunlardan çıkarımda bulunma ilgi çeken okuma stratejilerinden birisidir, çünkü okuyucular bir metindeki birçok farklı cümleyi ve anlamı kendi bilgileriyle bütünleştirerek kendi düşüncelerini ortaya koymak için çıkarımda bulunurlar.

Çıkarımda bulunma, okuyucunun metindeki bilgiyle geçmiş bilgisinin birleştirilmesini içeren zihinsel bir süreç olup, metnin ötesine geçme, metni kişileştirme veya metinden kişisel bir anlam oluşturma, metni üç boyutlu hâle

getirme ve bunu okuyucunun hafızasında oluşturduğu modellerle yeniden şekillendirmesi anlamına gelmektedir (Kneene ve Zimmermann, 1997: 25).

Chikalanga (1992: 690) çıkarımın temelinde metinde açıkça ifade edilen fikirlerle okuyucunun ön bilgilerini alır ve çıkarımı metindeki örtük ifadelerin altında yatan anlamları elde etmek için bir okuyucunun geçtiği bilişsel bir süreç olarak tanımlar.

Zwiers (2004) ise, çıkarımın doğrudan metinde ifade edilmeyen anlamı oluşturmak için, metindeki bilginin, okuyucunun kendi yaşantıları ile birleştirilmesi süreci olduğunu ifade etmektedir. Kispal'a göre (2008: 6) çıkarımda bulunabilme becerisi, metinden gelen iki veya daha fazla bilgiyi, metinde açık olarak ifade edilmeyen üçüncü bir bilgiye ulaşmak için kullanabilmelidir.

Çıkarımda bulunma, anlamı yapılandırmak için kullanılan bilişsel bir süreçtir. Okuyucu anlamı daha açık hâle getirmek için, metnin içeriğine yönelik varsayımları değerlendirir ve varsayımlarına yönelik çözüm önerileri öne sürerek bilgisini geliştirir. Her birey okuduğu metinlerle iletişim kurarak çok zengin ve çok yönlü yapıya sahip olan metinlerden çıkarımlar yapabilmelidir. Çıkarım yapma becerisi dolaylı olarak eleştirel düşünme becerisiyle de ilişkilidir. Öğrenciler okunan bir metinde yazarın kendisine aktardığı bilginin gerçek hayattaki boyutlarını, karşılığını aramaya ve bulmaya çalışır. Okuyucular bu süreçte genel dünya bilgileriyle, bir metinde verilen bilgiyle bağlantısını kuran çıkarımlarda bulunamazlarsa, metni anlama ve bu bilgiyi hatırlamada zorluk çekebilirler.

Genel olarak değerlendirildiğinde çıkarım yapmada ilk olarak metinde açıkça yer alan bilgilerin tespit edilmesi gerekmektedir. Okuyucu metinden seçtiği bilgileri belleğinde var olan bilgi ve kavramlarla bütünleştirilip metinde ifade edilmek istenen örtük anlamların farkına varır. Okuyucu bu süreçlerin sonucunda çıkarıma ulaşabilir. Dolayısıyla çıkarım yapma birçok zihinsel süreci içeren, yeni bilgileri anlamlandırmada ve öğrenilen bilgilerin hatırlanmasında önemli role sahip bir beceridir. Dolayısıyla çıkarım yapma, özetleyerek okuma, tahmin ederek okuma, eleştirel okuma gibi okuma yaklaşımlarıyla da yakından ilgilidir. Öğrencilerin tam ve doğru anlamaları için çıkarım yapabilme becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Chikalanga (1992: 697) ve Trabasso (1980: 6-7) çıkarımda bulunmanın okuma anlamada oynadığı rolleri şöyle açıklamaktadırlar:

- Anlamı belirsiz veya çift anlamlı kelimelerin çözümlenmesi,
- Zamirsel gönderimlerin çözümlenmesi,
- Cümlelerin içeriklerinin belirlenmesi,
- Yorum için çerçevelerin oluşturulması,
- Uyuşmayan öğelerin farkına varılması,
- Metinde geçen ve birbirleriyle uyumsuzluk gösteren olayların sebeplerinin ve sonuçlarının yordanması (Akt: Özenici vd, 2011).

Çıkarımda bulunmanın asıl amacı kişinin öğrendiği bilgiyi kendisi için anlamlı hâle getirmesidir. Çıkarımda bulunan okur, bunun için kendi inançları, değerleri ve geçmiş bilgileriyle bir sonuca ulaşır. Bazen yapılan çıkarımlar asıl amacıyla da uyuşmayabilir. Bu durumda çıkarım bireysel farklılık da gösterebilir.

Davoudi (2005: 112-116) çıkarımda bulunmayı etkileyen faktörleri şöyle sıralamaktadır:

- Okuyucunun var olan bilgisi,
- İşleyen bellek kapasitesi,
- Okuma becerisi,
- Okuyucunun hedefi,
- Okuyucunun ilgisi.

Metinde üstünde durulan konu hakkında okuyucunun mevcut bilgisi yetersizse veya yoksa bu durum doğru ve geçerli çıkarım yapmayı doğrudan etkileyecektir. Ayrıca bireyin okuma becerisindeki durumu ve okuma amacı da çıkarım yapabilme becerisinde önemli rol oynar. Bir diğer nokta da okunan metindeki tüm cümleleri hatırlamaktaki güçlüktür. Metinle ilgili akılda kalan hususlar genellikle okuyucunun ilgisine göre değişir. Bu nedenle yapılacak çıkarımlar da okuyucunun ilgisine göre değişecektir. Dolayısıyla da iyi bir bilgi birikimine sahip olunması, kelime hazinesinin ve kavram bilgisinin genişliği, etkin bir bellek kullanımı ve iyi bir okuyucu olmak başarılı çıkarımlar yapabilmek için gereklidir.

Okuma anlama sürecinde, çıkarımda ve tahminde bulunmanın önemi okuma olgusunun karşılıklı etkileşim değerinden gelmektedir. Okuma, metin, okuyucu ve içerisinde olayın geçtiği içerik arasında bir karşılıklı etkileşim olarak anlaşılırsa, kelimelerin ve sözcüklerin tam anlamları ve açıklamaların tam içeriği metnin yalnızca bir bölümünü oluşturur. Bu karşılıklı etkileşimin oluşabilmesi için okuyucu, metni yorumlamalıdır. Her bir okuyucunun kendine özgü yorumu, anlamının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Metindeki sınırlı sayıdaki ipucundan okuyucuya kendi anlamlarını oluşturma imkânı sağlayan çıkarımda bulunma, tahminde bulunmadan daha karmaşık bir işlevi gerektirir. Bir metinde daha sonra gelecek bir bilgi ile ilgili bir çıkarım tahmindir. Metinde daha sonra ne olacak ve daha sonra ne öğrenileceğini tahmin etmek için geçmiş bilgisi ve metnin sağladığı ipuçları kullanılır. Tahmin okuyucuya motivasyon ve okuma için bir hedef sağlar ve metinden daha sonra gelecek düşünceleri anlamak için belleğin kendisini hazırlamasına yardımcı olur (Oakhill ve Cain, 2007: 81-82'den aktaran Özenici vd, 2011).

Çıkarımın tahmin ve yordamadan farkı okuyucunun yeni bilgisini kendi bilgi, yaşantı, değer ve fikirleriyle bütünleştirerek metnin ötesine geçebilmesindedir. Dolayısıyla çıkarım daha karmaşık bir süreçtir.

Okumanın temel hedefi metnin tutarlılığına sahip zihinsel bir temsilini oluşturmaktır, bu yüzden metindeki farklı bölümler arasındaki ilişkileri fark etmek ve bunları birbirleriyle ilişkilendirmek, aynı şekilde metindeki örtülü bilgiyi tamamlamak veya metinde değinilen hususlara eklemeler yapmak gerekir. Tüm bu süreçler çıkarımda bulunma yoluyla gerçekleşir.

Çıkarım yapma becerisiyle ilgili olarak tartışılan konulardan biri hangi durumlarda çıkarım yapıldığıyla ve çıkarımın türüyle ilgilidir. Okuma anlama sürecinde yapılan çıkarımlarla ilgili birçok teori ve model bulunsa da bununla ilgili ön plana çıkan yaklaşımlardan biri yetinmecî yaklaşımdır. McKoon ve Ratcliff'in ileri sürdüğü bu yaklaşım için;

- bir bütünün özetidir;
- bu yaklaşıma göre birey okuma esnasında özel bir çaba sarf etmez, belirli bir amacı yoktur ya da belirli bir stratejisi yoktur (McKoon ve Ratcliff, 1995) diyebiliriz.

Bu modelde değişik stratejiler kullanılmadığından okuma sırasında anlamlandırma, kolay, metinden ulaşılabilir bilgiye ve metindeki bölümlerin bütünlük içindeki anlamına bağlı olarak yapılandırılır.

Örneğin;

- Bir kadın 14 katlı bir binanın çatısından düştü (Ratcliff ve McKoon, 2008).
- Bir baba ve oğlu trafik kazası geçirirler. Baba ölür, çocuğu hastaneye kaldırırılar. Hastanede cerrah, çocuğu gördüğünde "Aman Allah'ım bu benim oğlum." der. Sizce cerrah çocuğun nesidir?
- Bilim insanı denilince aklınıza ilk gelen şey?
- Çocuk futbol oynarken düştü.

Yukarıdaki örneklere baktığımızda birinci cümlede çatıdan düşen kadının hayatta kalma ihtimali aklımızdan geçmeyecektir. Cerrah, bilim insanı ya da futbol oynayan çocuk kelimelerini duyduğumuzda ise aklımıza bir anda gelen şey ise genellikle bir erkek olacaktır. En basit düzeyde anlam çıkardığımız için diğer olasılıklar ilk etapta aklımıza gelmeyecektir.

Bazı çıkarımlar otomatik yapılır, bilinçten uzaktır. Diğerleri ise bilinçli yapılır. Otomatik olarak yapılan çıkarımlar yetinmecî yaklaşımı oluştururlar.

"Ayşe kitap okumayı çok seviyordu. Okulda her teneffüs kütüphaneye giderek kitabını okuyordu. Akşam eve geldiğinde kitabının yanında olmadığını fark etti."

"Ayşe kitabını nerede unuttu?" sorusuna verilecek ilk cevap "kütüphane" olacaktır.

Yetinmecî yaklaşım diğerk yaklaşımlardan çıkarım/anlam bakımından farklılık gösterir. Metnin bir kısmından anlam çıkarma okuma esnasında otomatik olarak ortaya çıkar.

Özet olarak;

- Bu yaklaşım metnin bir bölümünden yapılan çıkarımın uzun süreli bellekten kolay ulaşılabilen bilgiler aracılığı ile mümkün olabileceğini savunmaktadır.

- Bu yaklaşıma göre çıkarımlar okuma esnasında otomatik olarak yapılandırılır.

Yetinmecî yaklaşımın temel varsayımları göz önünde bulundurulduğunda, bu yaklaşımın daha çok ilköğretim birinci kademeye hitap ettiği düşünülebilir. İlköğretim birinci kademede okutulan metinlerin öğrencilerin metnin parçalarına ait anlama kolay ulaşabilecekleri şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Her paragraf kendi içinde bir bütün olmalı ve öğrenciler bu bütünleri birleştirerek genel bir amaca ulaşabilmelidirler. Genel amaca ulaşmak bölgesel anlamı çıkarmaktan geçiyorsa her bölgedeki anlam da genel amaçla tutarlı olmalıdır.

Çıkarım yapmayla ilgili bir diğerk yaklaşım ise metne yönelik çıkarım esasına dayanır*. Bu modelde çıkarım yapmak kolay ulaşılabilir bilgiye değil, metindeki bilgiye bağlıdır. Bu açıdan Yetinmecî yaklaşımla, anlam kurma açısından temel düşünce olarak birbirine zıttır. Bir bireyin metinden çıkarım yapması okuduğunu anlaması için gereklidir. Okunan metnin içerisinde genellikle yer almayan bilgileri bulabilmek için okuyucuların gerek duyduğu iki tür çıkarım vardır.

Bunlardan ilki şema temelli çıkarımlardır. Okuyucunun ön bilgisiyle ilgilidir. “Şafak sökerken uyandım.” Bu cümleden kahramanın çok erken kalktığı çıkarımına ulaşılabilmesi için okurun “şafak” kelimesiyle ilgili ön bilgisinin olması gerekmektedir.

Bir diğerk çıkarımda da metinde verilen bilgiler arasındaki boşlukların doldurulması esas alınır. “Bu gece erken yattı. Biraz öksürüyordu.” cümlesinden kahramanın kendisini iyi hissetmediği veya hasta olduğu çıkarımına ulaşılabilir (McCune ve diğerkleri, 2009). Diğerk bir ifadeyle bireyler çıkarım yaparken ya kendi ön bilgilerini ya da metinde desteklenen ön bilgileri kullanırlar.

Metin içerisinde çıkarım yapmak derin ve zengin altyapı ile mümkündür. Okuyucular metin içerisinde açıkça söylenmeyen durumları belirlemek için ön bilgilerinden aktif bir şekilde yararlanmalıdırlar. Metinler her zaman tamamen açık değildirler. Metindeki bilgilerin yorumlanması gerekebilir. Yorumlama becerisinin göstergesi de çıkarımlardır.

Özellikle ikinci kademe için daha uygun olan bu yaklaşıma göre metinler hem öğrencilerin var olan bilgileriyle ilişkili olarak düzenlenmeli hem de metinde verilen

* Yabancı kaynaklardan “metin tabanlı” yaklaşım olarak çevrilse de okuduğunu anlama sürecinde bütün çıkarımların bir metin üzerinden yapılacağı gerçeği nedeniyle bu çalışmada yaklaşım, metne yönelik çıkarım yapmak olarak kullanılacaktır.

yeni bilgilerle ilgili boşluklar öğrencilerin çıkarım yapabilecekleri biçimde verilmelidir. Bu şekilde öğrencilerin derin anlamları yakalayabilmelerine, kavram dünyalarının artırılmasına, anlama becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olunabilir.

İhtiyar Çilingir

.....

Ben oradayken, gençten bir adam geldi. Elinde bir değnek vardı. Demirciye uzattı. Bu değneğin ucuna beş on halka geçirilecek. Bu genç adam, onunla, her sabah akşam bağa giderken, eşeği dürtECEK.

Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatını iyi bilen bir adam sessizliğiyle değneğe taktı. Lakin genç adam, değneğin yan tarafına bir halka daha taktırmak istiyordu. Çilingirle aralarında karşılıklı konuşma başladı. Çilingir, "Olmaz, bunun usulü böyledir." diyordu. Delikanlı, usulü bozmakta ısrar ediyordu:

Canım sen tak. Nene lazım...

Takılmaz evladım... Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.

Canım, parasıyla değil mi? Sen takıver, ötesine karışma!

İhtiyar, belki ısrar etmeyip takacaktı; ancak "parasıyla" sözüne fena halde içerledi. Daha fazla bir şey demeyerek değneği genç adamın elinden aldı, eski taktıklarını da sökerek iade ettikten sonra:

-Biz para aşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır, dedi. Düşündüm kaldım. Para için çalışmadığını iddia eden bu fakir ihtiyar, şüphesiz, sanatının aşığiydi.

(MEB, 8. Sınıf Ders Kitabı)

Metinle ilgili "Çilingirin genç adama içerlemesinin sebebi nedir?" sorusunun cevabı için şema temelli bir çıkarım yapılabilir. "Çilingirlik mesleği nasıl bir sanattır?" sorularının cevabı için ise öğrencinin var olan bilgileriyle metindeki boşlukları doldurarak farklı çıkarımlar yapması ve soruyu cevaplaması beklenir.

Türkçe Programlarında Çıkarım Yapma

Öğretim programları çeşitli sınıf ve derslerde ele alınacak konular ile ilgili bütün öğretim etkinliklerini içerir (Özbay, 2009b: 15). Dolayısıyla öğrencilere kazandırılmak istenen becerilerin öğretim programlarında yer alması gerekmektedir.

İlköğretim 1-5. Sınıflar Türkçe Öğretim Programında çıkarım yapma becerisine öğrenme- öğretme süreciyle ilgili anlama aşaması altındaki metni inceleme etkinliklerinde, zihinde yapılandırma aşaması altındaki düşünme, sorgulama ve günlük hayatla ilişkilendirme etkinliklerinde değinilmiştir (MEB, 2009: 153-154). Bu bilgiler kazanımlara şu şekilde yansımıştır: 3.,4. ve 5. sınıfların dinleme ve okuma becerilerine ait "dinlediğini/okuduğunu anlama" amacı altında "dinlediklerinden/okuduklarından çıkarım yapar." kazanımı yer almaktadır.

Yeni Türkçe (6-8. Sınıflar) Öğretim Programında çıkarım yapma becerisi temel dil becerilerinden dinleme/izleme becerisi içerisinde “Görsel ve işitsel araçların hayatın her alanında giderek yaygınlaşması ve bu araçların eğitimde kullanılması etkili bir dinleme/izleme eğitimi gerekli kılmaktadır. Bu becerinin geliştirilmesiyle, öğrencilerden dinlediklerini/izlediklerini sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişkilendirme, eleştirme ve bunlarla ilgili çıkarımlarda bulunma gibi üst becerileri gerçekleştirme beklenmektedir (MEB, 2005).” biçiminde yer almıştır. Dinlemenin de anlama için önemli bir beceri olduğu göz önüne alındığında bu doğru bir yaklaşımdır. Ancak bir diğer anlama becerisi olan okuma için böyle bir amaç veya kazanım yeni öğretim programında açıkça belirtilmemiştir. Bununla birlikte çıkarım yapma becerisine “Okuduğu metni anlama ve çözümleme” amacı altındaki kazanımlarda vurgu yapılmıştır.

Örneğin:

- Okuduklarındaki örtülü anlamları bulur (2. amaç, 10. kazanım).
- Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder (2. amaç, 17. kazanım).
- Okuduklarını kendi hayatı ve günlük hayatla karşılaştırır (2. amaç, 27. kazanım).

Bu kazanımlar yoluyla öğrencilerin çıkarım yapma becerileri geliştirilebilir ancak öğretim faaliyetleri kademeli olarak, süreklilik içerisinde yapılmalıdır. Temel dil becerileri de eğitim-öğretim faaliyetleriyle süreç içerisinde geliştirilir. Bu noktalardan hareketle birinci kademedeki yer alan çıkarım yapma becerilerinin ikinci kademedeki dinleme becerisi yanında okuma becerisine yönelik kazanımlarda da yer alması öğretim ilkelerine daha uygun olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Okuma anlama sürecinin ayrılmaz bir parçası olan çıkarımların bu süreçte çok önemli işlevleri vardır. Okuyucu, okuma anlama sürecinde çıkarımda bulunduğu zaman; yazarın vermek istediği mesaja yönelik imalar ve metindeki örtülü açıklamaları kavrayarak metinde verilmek istenen mesajın farkına varır. Diğer bir ifadeyle metinde açıkça belirtilmeyen ancak sezdirilen bilgiyi anlar. Okuyucunun ön bilgisini harekete geçirmesi ve geçmiş bilgileriyle yeni bilgileri ilişkilendirmesi sonucunda ortaya çıkması bakımından birçok temel beceriye göre daha karmaşık zihinsel süreçleri içeren çıkarım yapma becerisi birinci kademedeki itibaren kazandırılmalıdır. Sürekli ve düzenli bir okumayla birey bir taraftan kelime hazinesini zenginleştirirken diğer taraftan düşünme becerisini geliştirmeye, yazma ve konuşma alanlarında etkin bir beceriye sahip olmaya başlar. Ayrıca okuma ve buna bağlı olarak ilerleyen konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi, bireyin analiz ve sentez yaparak yorumlama ve çıkarım yapabilme yeteneklerini de geliştirmektedir.

Çıkarımlar basit, karmaşık veya detaylı olabileceği gibi, yeni kavramlarla metnin içeriğini zenginleştiren veya metnin parçalarını birbirleriyle bağlayarak metnin bağdaşıklığı için gerekli olan bilgiyi sağlayan biçimde de olabilir. Çıkarımla ilgili yapılan tanımlamalar, farklı biçimdeki çıkarımlar için farklı zihinsel süreçlerin gerektiğini ortaya koymaktadır. Bazı çıkarımlar farkında olmadan otomatik olarak yapılırken, bazıları da bilinçli, zihinsel çaba gerektiren problem çözme becerilerini gerektirir.

İyi çıkarımlar yapmak için en önemli şart ise iyi okuyucu olmaktır. Bu nedenle hem okuma-anlama sürecine hem de bu sürecin etkili bir parçası olan çıkarım yapma becerisine gereken önem verilmelidir. Konuyla ilgili uygulamaya yönelik çalışmalar da yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akyol, H. (2001). "İlköğretim Okulları 5. Sınıf Türkçe Kitaplarındaki Okuma Metinleriyle İlgili Soruların Analizi". *Eğitim Yönetimi*, 26, 169–177.
- Akyol, H. (2005). *Türkçe İlkokuma Yazma Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık
- Bloom, B. (1995). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. (Çeviren: Durmuş Ali Özçelik) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Chikalanga, I.(1992). "A Suggested Taxonomy of Inferences For Reading Teacher". *Reading in a Foreign Language*, 8 (2), 697–709.
- Çöğmen, S. (2008). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kullandıkları Okuduğunu Anlama Stratejileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Davoudi, M. (2005). "Infernece Generation Skill and Text Comprehension". *The Reading Matrix*, 5 (1), 106-123.
- Gough, P. B. V., & Tunmer, W. E. (1986). "Decoding, Reading And Reading Disability". *Remedial and Special Education*, 7(1), 6-10.
- Grabe, W., & Stoller, F. L. (2002), *Teaching And Researching Reading*. New York: Published By Pearson Education.
- Karasakaloglu, N. (2006). Adnan Menderes Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Birinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğunu Anlama Düzeylerinin Çeşitli Sosyo-demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara: Kök Yayınları. s. 142-145.
- Karatay, H. (2007). *İlköğretim Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerine Alan Araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Sever, S. (2004). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Keene, E. O., & Zimmermann, S. (1997). *Mosaic of Thought: Teaching Comprehension in a Reader's Workshop*, U.S.A: Heinemann.
- Kispaal, A. (2008). *Effective Teaching Of Inference Skills For Reading*,

- www.nfer.ac.uk/publications/EDR01/ Erişim tarihi:13.2.2012 .
- Mccune, A. (2009). *Cliffs Notes, Praxis II: Para Pro (0755-1755)*. Hoboken: Wiley Publishing.
- mckoon, g., & Ratcliff, R. (1992). "Inference during reading". *Psychological Review*, 99(3), 440-466.
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu(6, 7, ve 8.Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara: MEB Yayınları
- MEB (2009). *İlköğretim Türkçe 8 (Ders Kitabı)*, (Ed.:M. Özbay). M.E.B. Devlet Kitapları. Ankara: Saray Matbaacılık.
- Öz, F. (2001). *Uygulamalı Türkçe Öğretimi*. Ankara: Anı Yay.
- Özbay, M. (2009a). *Anlama Teknikleri I: Okuma Eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2009b). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özenici S., Kınısız, M. ve Seçkin, H. (2011). "Çıkarımda Bulunma Becerisi ve Çıkarımların Okuma- Anlama Sürecindeki İşlevi". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1). <http://www.insanbilimleri.com> (Erişim Tarihi: 4.04.2012)
- Ratcliff, R., & Mcvcoon, G. (2008). *Passive Parallel Automatic Minimalist Processing. In Better than Conscious? Decision Making, the Human Mind, and Implications for Institutions*, C. Engel & W. Singer, (Eds.), Cambridge, MA: MIT Press.
- Snow, C. E., Burns, M. S. & Griffin, P. (1998). *Preventing Reading Difficulties in Young Children*. Washington, DC: National Academy Press.
- Temizkan, M. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Derslerinde Okuma Stratejilerinin Okuduğunu Anlama Üzerindeki Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Trabasso, T. (1980). "On The Making Of Inferences During Reading And Their Assessment". (ERIC Document Reproduction Service No. ED181429).(Erişim Tarihi: 20 Aralık 2011).
- Zwiers, J. (2004). Making inferences and predictions. In: Money,M.M. (Ed.), *Building Reading Comprehension Habits in Grades 6-12: a Toolkit of Classroom Activities*, 2.Edt.,Chapter 5, Newark DE: International Reading Assoc. s.99-122.